

MICHAŁ MRACZEK

PARAFIA PERSONALNA
JAKO NADAL AKTUALNA STRUKTURA
DUSZPASTERSTWA POLONIJNEGO W KANADZIE

WPROWADZENIE

Kościół otaczał migrantów zawsze swoją szczególną opieką, na co dowodów dostarcza nam jego historia. Ta troska o wiernych, którzy znaleźli się na obczyźnie, wynika z obowiązku pasterzy Kościoła, by dzielili się dobrami duchowymi ze wszystkimi wierzącymi, również z tymi, którzy znaleźli się w nowym miejscu i okolicznościach. Prawo migranta do specjalnego duszpasterstwa możemy upatrywać już we wskazaniach Soboru Jerozolimskiego, a na przestrzeni wieków ewoluowało i znajdowało swój wyraz w konkretnych rozwiązaniach prawnych i strukturalnych zarówno na poziomie Stolicy Apostolskiej, Kościołów lokalnych, jak i poszczególnych wspólnot¹.

Od drugiej połowy XIX wieku rozpoczął się okres masowej imigracji Polaków do Kanady². Kraj ten charakteryzujący się dużą tolerancją religijną i elastyczną polityką migracyjną, stwarzał imigrantom sprzyjające warunki do troski o ich życie religijne. Niewątpliwie wspólną cechą polskich emigrantów, którzy decydowali się na rozpoczęcie nowego życia w nowym kraju, było pragnienie posiadania przez nich ośrodka duszpasterskiego, w którym mogliby

Ks. dr MICHAŁ MRACZEK – Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu, Katedra Teologii Pastoralnej Szczegółowej; e-mail: michal.mraczek@pwt.wroc.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9583-9316>.

¹ Por. W. NECEL, *Prawo migranta do specjalnego duszpasterstwa*, Warszawa: Wydawnictwo UKSW 2012, s. 23-24.

² Por. A. RECZYŃSKA, D. DREWNIAK, M. PETELSKA, *Polacy w kanadyjskiej mozaice. 150 lat historii*. [Katalog], Gdynia: Muzeum Emigracji w Gdyni 2017, s. 20.

się modlić w swoim ojczystym języku³. Na przestrzeni czasu doszło do ukształtowania się struktur duszpasterstwa polskojęzycznego w Kanadzie i funkcjonuje ono do dziś. Tym, co jest dla niego bardzo charakterystyczne, to fakt, że jedną z podstawowych placówek w tych strukturach są nadal parafie personalne, w przeciwieństwie np. do sąsiednich Stanów Zjednoczonych Ameryki, gdzie to duszpasterstwo już nie opiera się w tak dużej mierze jak w Kanadzie na parafiach personalnych. W tej pracy, odwołując się do przykładu Kanady oraz duszpasterstwa polskojęzycznego, będziemy chcieli potwierdzić, że parafia personalna jest nadal aktualną propozycją dla struktur duszpasterstwa migrantów i może zapewnić właściwą opiekę duszpasterską tej grupie wierzących.

W artykule zostanie przedstawione zjawisko polskiej emigracji do Kanady oraz proces kształtowania się struktur duszpasterstwa polskojęzycznego. Następnie omówimy parafię personalną jako miejsce realizacji duszpasterstwa migrantów w świetle dokumentów Kościoła oraz przedstawimy stan współczesny duszpasterstwa polskojęzycznego w Kanadzie.

EMIGRACJA POLAKÓW DO KANADY

W świetle badań historyków pierwszym Polakiem przybyłym na terytorium dzisiejszej Kanady był Andrzej Wilk, który w 1686 r. przyłynął na terytorium Nowej Francji, wkrótce dołączył do niego młodszy brat⁴. Nie wielkie grupy Polaków docierały do Kanady po wojnie o niepodległość Stanów Zjednoczonych oraz po upadku powstania listopadowego. Wśród szczególnie zasłużonych w drugiej wymienionej grupie znaleźli się Aleksander Edwin Kierzkowski, który odegrał znaczącą rolę w reformie kanadyjskiego systemu rolnego, oraz Kazimierz Gzowski, który m.in. był jednym z budowniczych pierwszych linii kolejowych w Kanadzie oraz założycielem i fundatorem Wycliffe College w Toronto. Pierwsza emigracja Polaków do Kanady na masową skalę rozpoczęła się w 1858 r., kiedy zaczęli przybywać tutaj Kaszubi zachęcani przez agentów okrętowych, obiecujących nadanie ziemi w nowym kraju. Po przybyciu kierowali się szlakiem emigrantów z Niemiec i osiedlali się w ich sąsiedztwie wzdłuż drogi Ottawa–Opeongo. Pierwszych

³ Por. J. PLEWKO, *Rozwój terytorialny duszpasterstwa polskiego w Kanadzie Wschodniej (1861-1985)*, „Duszpasterz Polski Zagranicą” 39(1988), nr 2(167), s. 263.

⁴ Por. R. MAJEWSKI, *Polacy w życiu kulturowym Kanady*, „Cywilizacja i Polityka” 2012, nr 4, s. 346.

14 kaszubskich nazwisk z adnotacją o polskiej narodowości zostało zapisanych w państwowych rejestrach w roku 1859⁵. Założona przez nich miejscowość w dolinie rzeki Ottawa otrzymała nazwę Wilno i została przez władze prowincji Ontario (w 1972 r.) uznana za pierwszą polską osadę w Kanadzie⁶. Według szacunków do lat dziewięćdziesiątych XIX wieku do Kanady przybyło ok. 20 tysięcy Kaszubów, głównie z okolic Kościerzyny i Bytowa, a większość z nich osiedliła się na wyżynie Madawaska w okolicach Barry's Bay i Round Lake Center. Bieda oraz słaba znajomość języka przyczyniły się do tego, że emigranci mieli utrudniony kontakt ze społeczeństwem kanadyjskim, natomiast podtrzymywali relacje rodzinne i sąsiedzkie. W efekcie przez wiele pokoleń pozostawali oni społecznością izolowaną, która podtrzymywała swoje tradycje i język⁷. Interesujący jest fakt, że teren, na którym osiedlili się kaszubszy emigranci, był bardzo podobny pod względem krajobrazowym do ich ojczyzny. Warunki geologiczne, fauna, flora i klimat były już znacząco odmienne, co znacząco utrudniało działalność rolniczą⁸.

Kolejna fala emigracji z Polski przybyła do Kanady po powstaniu styczniowym oraz w latach dziewięćdziesiątych XIX wieku, kiedy pojawili się imigranci z Wielkopolski i z Galicji. Emigracji zarobkowej sprzyjała polityka migracyjna, a w efekcie na terytorium tego kraju na przełomie wieków mieszkało ok. 100 tysięcy Polaków⁹. Wybuch I wojny światowej zatrzymał niemal całkowicie imigrację z Europy do Kanady. W okresie 1915-1919 wyjechało tylko 48 Polaków¹⁰. W dwudziestoleciu międzywojennym z Polski do Kanady wyemigrowało ponad 140 tysięcy osób. Wpłynęły na to ograniczenia w przyjmowaniu imigrantów w USA wprowadzone w 1921 i 1924 r. oraz fakt, że Kanada jako jeden z nielicznych krajów oprócz pracy oferował jeszcze ziemię. Co prawda, wolnej ziemi nie było wtedy już wiele, ale perspektywa zakupu dużego gospodarstwa rolnego za zarobione przez kilka lat po przyjeździe pieniądze była bardzo realna. To wyróżniało Kanadę na tle innych krajów emigracyjnych w tamtym okresie¹¹.

⁵ Por. A. RECZYŃSKA, *Polska diaspora w Kanadzie*, [w:] *Polska diaspora*, red. A. Walaszek, Kraków: Wydawnictwo Literackie 2001, s. 34.

⁶ Por. J.C. BLANK, *Creating Kashubia. History, memory and identity in Canada's first Polish community*, Montreal: McGill-Queen's University Press 2016, s. 3.

⁷ Por. A. RECZYŃSKA, *Polska diaspora w Kanadzie*, s. 34.

⁸ Por. R. KŁOSKOWSKI, *Kashubian culture in Canada*, Masłowiczki: [S. Frymark] 2020, s. 30-31.

⁹ Por. R. MAJEWSKI, *Polacy w życiu kulturowym Kanady*, s. 348.

¹⁰ Por. J. MATEJKO, *Kanadyjska polityka imigracyjna w stosunku do Polaków w latach 1896-1939*, „Studia Polonijne” 3(1979), s. 37.

¹¹ Por. A. RECZYŃSKA, *Emigracja z Polski do Kanady w okresie międzywojennym*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1986, s. 7.

Wyraźne zahamowanie napływu emigrantów z Polski nastąpiło w wyniku wybuchu II wojny światowej. W czasie jej trwania dotarła grupa ok. tysiąca polskich techników i inżynierów, którzy znaleźli zatrudnienie w przemyśle lotniczym. Duży napływ emigrantów miał miejsce po wojnie. Większość z nich osiedlała się w dwóch największych miastach: Toronto i Montrealu. Coraz mniej osób chciało zajmować się rolnictwem. Emigracja z tego okresu to grupa ludzi o wiele lepiej wykształconych, często znających jeden z języków obowiązujących w Kanadzie i pragnących awansu społecznego¹². Ich liczba wynosiła ok. 55 tysięcy osób, a były to głównie osoby, które nie chciały wracać do rządzonej przez komunistów Polski i wybierały życie na emigracji. W późniejszych latach 1953-1980 przybyło do Kanady ok. 63 tysiące polskich imigrantów. Znaczący wzrost liczby emigrujących Polaków do Kanady nastąpił w latach 1981-1991, kiedy wyjechało ok. 80 tysięcy osób. Była to tzw. emigracja solidarnościowa. Po upadku komunizmu w Polsce Kanada nadal pozostawała atrakcyjnym kierunkiem dla Polaków i w latach 1991-1996 przyjęła ok. 35 tysięcy osób. W tej ostatniej grupie wysoki odsetek stanowili ludzie młodzi, mający wyższe wykształcenie i znający język angielski lub francuski, co dawało im szansę na szybszą integrację z kanadyjską społecznością. Od drugiej połowy lat dziewięćdziesiątych XX wieku emigracja do Kanady wyraźnie spadła¹³. W 2021 r. mieszkało 982 820 osób polskiego pochodzenia, z czego 137 605 urodziło się w Polsce¹⁴.

Na przestrzeni lat zmieniły się obszary, które zamieszkuje Polonia w tym kraju. W okresie przed II wojną światową większość emigrantów z Europy Środkowej osiedlała się na terenach rolniczych, w takich prowincjach jak Manitoba, Saskatchewan czy Alberta. W późniejszym czasie Polacy osiedlali się głównie w miastach, co w efekcie spowodowało, że już w latach siedemdziesiątych 80% z nich zamieszkiwało w dużych aglomeracjach miejskich: Toronto, Montreal, Ottawa, Edmonton, Hamilton, Vancouver, Winnipeg i Calgary. Przedstawiciele ostatnich fal emigracji osiedlali się przede wszystkim w obszarze metropolitalnym Toronto¹⁵. Stąd też współcześnie praktycznie

¹² Por. A. ŚLIZ, *Gdy zobaczyłem Kanadę... Nadzieje. Oczekiwania. Rozczarowania*, „Archiwum Emigracji”. Studia – szkice – dokumenty 2009, z. 2(11), s. 46.

¹³ Por. A. RECZYŃSKA, *Polska diaspora w Kanadzie*, s. 35.

¹⁴ Statistics Canada 2024 (table), *Special Interest Profile*. 2021 Census of Population. Statistics Canada Catalogue no. 98-26-00092021001. Ottawa. Released March 20, 2024. <https://www12.statcan.gc.ca/census-recensement/2021/dp-pd/sip/index.cfm?Lang=E> [dostęp: 10.11.2024].

¹⁵ Por. K. ZIÓLKOWSKA-WEISS, *Satisfaction with Selected Indicators of the Quality of Urban Space by Polonia in the Greater Toronto Area*, „Land” 10(2021), s. 778. <https://doi.org/10.3390/land10080778> [dostęp: 10.11.2024].

blisko połowa osób polskiego pochodzenia zamieszkuje prowincję Ontario. W 2021 r. było to 461 090 osób, co stanowiło 46,9% Polonii w Kanadzie. Na tym obszarze mieszka również najwięcej osób urodzonych w Polsce, w 2021 r. 90 210, czyli 65,5% tej populacji¹⁶.

KSZTAŁTOWANIE SIĘ DUSZPASTERSTWA POLSKOJĘZYCZNEGO

Polscy emigranci, szczególnie ci z przełomu XIX i XX wieku zabierali ze sobą za ocean coś dla nich bardzo cennego – wiarę rzymskokatolicką. Dlatego bardzo szybko po znalezieniu się w nowym miejscu budowali przydrożne kapliczki na wzór tych z Polski, a pierwsze zarobione pieniądze przeznaczali na budowę kościoła¹⁷. Pragnienia osadników zderzały się jednak z licznymi przeciwnościami, które różniły się od siebie w zależności od regionu osadnictwa. Pierwszy własny kościół wybudowali Kaszubi, ale od momentu przyjazdu w okolice Barry's Bay do wzniesienia świątyni minęło dość dużo czasu. Pierwsza kaplica pw. św. Stanisława Kostki powstała w Hagarty (dziś: Wilno) w roku 1875, i ta data jest przyjmowana jako moment założenia pierwszej polskiej parafii w Kanadzie. Społeczność, dość biedna, miała trudności z utrzymywaniem kaplicy i posługującego w niej kapłana, którym był ks. Franciszek Specht, po roku zastąpiony przez ks. Tomasza Korbutowicza. W 1880 r. do parafii przybył ks. Ludwik Dembski, który przyczynił się do rozwoju duszpasterstwa, a także założenia cmentarza, budowy plebanii i rozpoczęcia budowy większej świątyni. W uznaniu jego zasług miejscowość zmieniła nazwę na Wilno, ponieważ stamtąd pochodził ten kapłan¹⁸. W okolicy parafia z Wilna obsługiwała dwa inne ośrodki dojazdowe. W Barry's Bay w 1896 r. wybudowana została kaplica, w 1914 r. utworzona polska parafia pw. św. Jadwigi, a rok później wzniesiony został kościół. Podobnie w Round Lake Centre, najpierw nabożeństwa były odprawiane w szkole lub domach wiernych, w 1925 r. udało się wybudować kaplicę, a w 1928 r. erygować parafię, której parafianie w 1930 r. wybudowali kościół pw. św. Ka-

¹⁶ Statistics Canada 2024 (table), *Special Interest Profile*. 2021 Census of Population. Statistics Canada Catalogue no. 98-26-00092021001. Ottawa. Released March 20, 2024. <https://www12.statcan.gc.ca/census-recensement/2021/dp-pd/sip/index.cfm?Lang=E> [dostęp: 10.11.2024].

¹⁷ Por. A. ŚLIZ, *Gdy zobaczyłem Kanadę*, s. 48.

¹⁸ Por. A. RECZYŃSKA, *Polonia kanadyjska: dzieje i problemy współczesne*, [w:] *Polscy oblaci w służbie Polonii kanadyjskiej*, red. W. Kluj, J. Różański, Pelplin: Bernardinum 2007, s. 18-19.

zimierza¹⁹. Powstawanie kaszubskich parafii przebiegało bardzo wolno, co było związane przede wszystkim z bardzo trudnymi warunkami, w jakich znaleźli się osadnicy. Ukształtowanie się na tym terenie struktury duszpasterskiej było związane ze specyfiką emigracji Kaszubów oraz zamieszkiwaniem przez nich na stosunkowo zwartym terenie.

Inaczej wyglądała sytuacja w zachodnich prowincjach Saskatchewan, Manitoba i Alberta, gdzie polscy emigranci zakładali farmy czy pracowali przy karczowaniu lasów lub budowali linie kolejowe. Posługę duszpasterską, która miała misyjny charakter, podjęli na tych terenach przede wszystkim zakonnicy ze Zgromadzenia Misjonarzy Oblatów Maryi Niepokalanej. Pierwszym z nich był o. Wojciech (Albert) Kulawy, który 6 maja 1898 r. dotarł do Winnipeg i zamieszkał przy parafii Najświętszej Maryi Panny, posługując jako misjonarz dla Polaków, Niemców, Słowaków, Ukraińców i innych europejskich osadników z okolic Winnipeg. Z tego tytułu zaraz po przybyciu zaczął również wyjeżdżać do tych miejsc, gdzie przebywali Polacy zarówno w prowincji Manitoba, jak i Alberta. Rok później, 8 maja 1899 r. dołączył do niego rodzony brat, o. Jan Wilhelm. W 1899 r. rozpoczęta została budowa kościoła pw. Ducha Świętego, który 3 czerwca 1900 r. został uroczystie poświęcony. W tamtym okresie oblaci prowadzili duszpasterstwo wieloetniczne, a poszczególne grupy narodowe budowały swoje świątynie. Dopiero w grudniu 1912 r. stała się erygowaną kanonicznie parafią polonijną²⁰. W 1914 r. ustanowiono tam już drugą polonijną parafię pw. św. Jana Kantego²¹. W tym samym roku w Manitobie została utworzona pierwsza samodzielna placówka poza Winnipeg – parafia pw. św. Filipa Nereusza w Arborg²². W 1913 r. została również erygowana polska parafia w Edmonton pw. Matki Bożej Różańcowej²³. Należy jednak zauważyć, że praca duszpasterska wśród Polaków w prowincjach Manitoba, Alberta i Saskatchewan miała przede wszystkim charakter misyjny i można ją określić jako duszpasterstwo objazdowe. Jego skala nigdzie na kontynencie północnoamerykańskim nie była tak duża, jak wśród polonijnych skupisk we wspomnianych prowincjach, gdzie Polacy mieszkali w bardzo dużym rozproszeniu na ogromnych terenach.

¹⁹ Por. J. PLEWKO, *Rozwój terytorialny duszpasterstwa polskiego w Kanadzie Wschodniej*, s. 266.

²⁰ Por. J. RÓŻAŃSKI, *Polscy oblaci w Kanadzie – duszpasterze polonijni i misjonarze (1896-2016)*, Pelplin: Bernardinum 2019, s. 27-31.

²¹ Por. A. RECZYŃSKA, *Polonia kanadyjska: dzieje i problemy*, s. 22.

²² Por. J. RÓŻAŃSKI, *Polscy oblaci w Kanadzie*, s. 36.

²³ J. BŁAŻEJAK, *Współczesne zaangażowanie duszpasterskie Prowincji Wniebowzięcia NMP w Kanadzie*, [w:] *Polscy oblaci w służbie Polonii kanadyjskiej*, s. 79.

Taka forma duszpasterstwa utrzymywała się na tych terenach do zakończenia II wojny światowej. Wtedy to na skutek zmniejszania się liczby ludności rolniczej, przenoszenia się młodego pokolenia do miast oraz wtapiania się części wiernych polskiego pochodzenia do parafii anglojęzycznych, nastąpiło przesunięcie głównego ciężaru duszpasterstwa polskojęzycznego w zachodnich prowincjach Kanady do parafii personalnych w miastach, podobnie jak we wschodnich prowincjach²⁴.

Wspomnieliśmy już o początkach duszpasterstwa polskojęzycznego w prowincji Ontario w okolicach Barry's Bay. Kolejnym miejscem w tej samej prowincji, gdzie również pojawili się Polacy, było Toronto. Nastąpiło to zdecydowanie później względem pierwszego osadnictwa, dopiero ok. 1900 r. Pierwotne duszpasterstwo było prowadzone także w formie dojazdowej, ale już w 1911 r. z inicjatywy arcybiskupa Toronto została utworzona pierwsza polska parafia pw. św. Stanisława Kostki, która w tym samym roku otrzymała jako darowiznę budynek dawnego kościoła prezbiteriańskiego. Po dokonaniu koniecznych zmian we wnętrzu, jeszcze tego samego roku został on poświęcony. Parafia ta znajdowała się na południu miasta, a niektórzy Polacy mieszkali w jego zachodniej części, stąd odległość do kościoła św. Stanisława była dla nich dość znaczna. Z tego względu w roku 1914 została ustanowiona w dzielnicy West Toronto parafia pw. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny, a rok później ukończono budowę kościoła²⁵. W prowincji Quebec polska parafia została erygowana w 1907 r. w Montrealu, ale dopiero w 1917 r. udało się zakończyć budowę kościoła. W prowincji Nova Scotia polska parafia została erygowana w 1913 r., a w 1918 r. ukończono budowę świątyni.

Jak już wspomniano, w okresie po zakończeniu II wojny światowej nastąpiły wyraźne zmiany w liczebności, rozmieszczeniu i strukturze społecznej Polonii kanadyjskiej. Pociągnęło to za sobą konieczność zmian również w obrębie struktur duszpasterstwa polskojęzycznego i powstawanie kolejnych placówek, głównie w ośrodkach miejskich we wschodniej Kanadzie²⁶. W 1948 r. erygowano kolejną polską parafię w Toronto pw. św. Kazimierza, a w 1954 r. dokonano poświęcenia nowego kościoła²⁷. Powstawały następne polskie parafie, najwięcej w prowincji Ontario, m.in. w: Oshawie pw. św. Jadwigi

²⁴ Por. J. PLEWKO, *Warunki społeczne powstania i rozwoju polskiej opieki religijnej w Kanadzie Zachodniej (1896-1914)*, „Studia Polonijne” 13(1990), s. 168.

²⁵ Por. J. PLEWKO, *Rozwój terytorialny duszpasterstwa polskiego w Kanadzie Wschodniej*, s. 266-267.

²⁶ Por. tamże, s. 272-275.

²⁷ Por. J. BŁĄŻEJAK, *Współczesne zaangażowanie duszpasterskie Prowincji Wniebowzięcia NMP*, s. 75.

(1952), London – pw. Matki Bożej Częstochowskiej (1954), Ottawie – pw. św. Jacka (1957), Port Arthur – pw. Matki Bożej Królowej Polski (1955), Chatham – pw. Matki Boskiej Zwycięskiej (1957), Sault Ste. Marie – pw. św. Andrzeja Boboli (1960), Mississauga – pw. św. Maksymiliana Kolbego (1979), Toronto – pw. Matki Bożej Królowej Polski (1983)²⁸. Najmłodszą polską placówką w tej prowincji jest parafia pw. Eugeniusza de Mazenod w Brampton, erygowana w 1999 r.²⁹

Nowe polskie parafie powstawały również w innych prowincjach, ale już w zdecydowanie mniejszej skali, m.in. w Vancouver (Kolumbia Brytyjska) pw. św. Kazimierza (1944)³⁰, Calgary (Alberta) – pw. Matki Bożej Królowej Pokoju (1976)³¹, Edmonton (Alberta) – pw. Matki Bożej Królowej Polski (1989)³². Jak podaje W. Necel, w 2013 r. na terenie całej Kanady istniało ok. 50 prawnie erygowanych ośrodków duszpasterskich, gdzie prowadzone było duszpasterstwo polskojęzyczne. Placówki te miały zróżnicowany status, ale aż 33 z nich to parafie personalne. Część istniejących wcześniej parafii utraciła swój polonijny charakter, szczególnie w miejscach, gdzie wraz z brakiem napływu nowych emigrantów z Polski zmniejszało się zapotrzebowanie na duszpasterstwo polskojęzyczne. Niektóre z parafii zostały zamknięte, zaczęły służyć innej grupie etnicznej lub zmieniły swój status z parafii personalnej na terytorialną z posługą wyłącznie w języku angielskim³³.

PARAFIA PERSONALNA W DUSZPASTERSTWIE MIGRANTÓW

Institucja parafii personalnej w kanonistyce była mało znana do XIX wieku³⁴, kiedy nastąpił okres rozkwitu tego rodzaju placówek na terenie Stanów

²⁸ Por. J. PLEWKO, *Rozwój terytorialny duszpasterstwa polskiego w Kanadzie Wschodniej*, s. 276-284.

²⁹ Por. J. BŁAŻEJAK, *Współczesne zaangażowanie duszpasterskie Prowincji Wniebowzięcia NMP*, s. 77.

³⁰ J. RÓŻAŃSKI, *Polscy oblaci w Kanadzie*, s. 60.

³¹ Por. *Pół wieku obecności chrystusowców w Ameryce Północnej*, red. S. Hajkowski, M. Kamiński, T. Sielicki, Sterling Heights: Sterling Publishing 2003.

³² Por. J. BŁAŻEJAK, *Współczesne zaangażowanie duszpasterskie Prowincji Wniebowzięcia NMP*, s. 79.

³³ Por. W. NECEL, *Struktury polskojęzycznego duszpasterstwa w Kanadzie wobec procesów integracji*, [w:] *Polonia kanadyjska – przeszłość i teraźniejszość*, red. W. Gliński, Warszawa: Wydawnictwo UKSW 2016, s. 306.

³⁴ Wpływ na ukształtowanie się instytucji parafii personalnej miał m.in. Sobór Laterański IV i Sobór Trydencki oraz ich postanowienia. Ograniczone ramy artykułu nie pozwalają na omawianie tego okresu, który jest wyczerpująco opisany m.in. w pracach J. Bakalarza i J. Dohnalika, do których odwołuje się również autor tego artykułu.

Zjednoczonych³⁵. Pierwsza taka parafia pw. Świętej Trójcy powstała w 1789 r. w Filadelfii i była to parafia niemiecka. Późniejszy rozwój tego rodzaju placówek był skutkiem bardzo dużego zróżnicowania etnicznego społeczeństwa wynikającego z jego imigranckiego charakteru. Znalazło to swój wyraz w postanowieniach synodu w Baltimore w 1866 r., który stwierdził, że powoływanie parafii w USA tylko według kryterium terytorialnego nie jest jeszcze możliwe³⁶. Również Stolica Apostolska zajmowała wówczas przychylne stanowisko w tej sprawie. Kongregacja Rozkrzewiania Wiary w decyzji z czerwca 1887 r. pozostawiała ordynariuszowi miejsca postanowienie, kiedy w konkretnym przypadku erygować parafię personalną dla wiernych innego języka. Praktyka powoływania parafii personalnych dla migrantów w XIX i na początku XX wieku na terenie Stanów Zjednoczonych oraz Kanady wywarła bardzo duży wpływ na rozwój tej instytucji. Konkretny wyraz tego możemy znaleźć w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917 r., który przyjął dwie zasady organizacji parafii: terytorialną – jako zwyczajną i pierwszorzędną, oraz personalną – jako nadzwyczajną i drugorzędną. W kan. 216 § 4 zostają podane typy parafii, które mogą być erygowane na podstawie tej drugiej zasady, i jako pierwszą z nich wymienia parafię dla wiernych innego języka i narodowości. Tym samym po raz pierwszy w prawie Kościoła powszechnego taka instytucja zostaje uznana i potwierdzona jako instytucja prawa powszechnego. Kanon ten zawierał dwie bardzo ważne dyspozycje prawne. Pierwszą, która nie pozwala na erygowanie nowych parafii personalnych dla wiernych innego języka lub narodowości bez indultu apostolskiego, oraz drugą, która również bez odniesienia się do Stolicy Apostolskiej nie pozwala na dokonywanie żadnych innowacji dotychczas istniejących parafii personalnych. Uregulowania kodeksowe miały bardzo duże znaczenie prawne, ponieważ określały w wystarczający sposób status prawny parafii dla migrantów. Miały także duże znaczenie faktyczne, ponieważ zabezpieczały istnienie tego rodzaju placówek powołanych przed wydaniem kodeksu³⁷.

Ważnym dokumentem podejmującym zagadnienie parafii personalnej dla migrantów była konstytucja apostolska Piusa XII *Exsul Familia* z 1952 r., która stanowiła pierwszy w historii Kościoła dokument poświęcony w całości duszpasterstwu migrantów, w którym papież sam zauważa, ile pożytku

³⁵ Por. J. BAKALARZ, *Parafia personalna dla migrantów w prawodawstwie powszechnym Kościoła Zachodniego*, Lublin: RW KUL 1977, s. 25.

³⁶ Por. T.C. BRUCE, *Parish and Place*, New York: Oxford University Press 2017, s. 17-18.

³⁷ Por. J. BAKALARZ, *Parafia personalna dla migrantów*, s. 33-35.

przyniosły cudzoziemcom parafie erygowane na ich życzenie³⁸. Konstytucja zachowała przepisy obowiązującego Kodeksu o potrzebie uzyskania indultu w celu erygowania parafii personalnej dla wiernych innego języka lub narodowości, ale kompetencje w tej kwestii zostały przekazane Kongregacji Konsystorialnej, co miało się przyczynić do ułatwienia w powoływaniu tego rodzaju placówek. Dokument Piusa XII bez wątpienia uznał parafię personalną za istotną formę prawną duszpasterstwa migrantów, natomiast jego celem nadrzędnym było dążenie do zapewnienia duszpasterstwu migrantów takich samych praw, jakim cieszy się duszpasterstwo innych wiernych. Temu miało służyć upodobnienie struktur personalnych do terytorialnych³⁹.

Sobór Watykański II nie podjął zagadnienia duszpasterstwa migrantów w takim zakresie, jakiego się spodziewano, kwestia parafii personalnych była obecna w wotach przedsoborowych, schematach dekretów oraz dyskusjach soborowych. Dokumentem, w którym ostatecznie zostało podjęte interesujące nas zagadnienie, był Dekret o pasterskich zadaniach biskupów z Kościoła *Christus Dominus* z 1965 r., który postanawia, że tam, gdzie znajdują się wierni obcojęzyczni, należy zadbać o ich duchowe potrzeby poprzez kapłanów danego języka lub parafie językowe, bądź przez wikariusza biskupiego władającego dobrze danym językiem. Z kontekstu dokumentu wynika, że Sobór biskupowi miejsca pozostawia kwestię decyzji dotyczących sposobów i form tej posługi. Dekret wskazuje na parafię personalną jako na jedną z zasadniczych form duszpasterstwa migrantów, choć nie mówi wprost o warunkach jej erygowania czy znoszenia. Interpretacja uchwały w kontekście całego dokumentu pozwala sądzić, że uprawnienia te należeć miały do ordynariusza miejsca. Zagadnienie parafii personalnej dla migrantów było obecne podczas trwania Soboru, pojawiające się jednak rozbieżności spowodowały przekazanie szczegółowych zagadnień do dalszego opracowania. Na pewno Sobór potwierdził na nowo instytucję parafii personalnej, jednocześnie wskazując na pewne zmiany dotyczące jej prawnych tytułów i uprawnień biskupa względem niej⁴⁰. Sformułowania zawarte w *Christus Dominus* spowodowały dyskusję, szczególnie w środowisku amerykańskim, na temat zasadności powoływania tego rodzaju parafii oraz niezbędność zmian w tej dziedzinie i potrzebę jednoznacznego wskazania kompetencji biskupa miejsca co do erygowania, modyfikowania lub zniesienia takiej parafii. W odpowiedzi na to papież Paweł VI

³⁸ Por. W. NECEL, *Prawo migranta do specjalnego duszpasterstwa*, s. 38-40.

³⁹ Por. J. DOHNALIK, *Parafia personalna w Kościele łacińskim. Studium historyczno-prawne*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe UKSW 2022, s. 87-89.

⁴⁰ Por. J. BAKALARZ, *Parafia personalna dla migrantów*, s. 45-46.

opublikował w 1966 r. motu proprio *Ecclesiae Sanctae*, które promulgowało przepisy wykonawcze do wybranych dekretów zakończonego Soboru. Wśród nich był przepis pozwalający biskupowi diecezjalnemu na erygowanie i znoszenie parafii oraz ich modyfikowanie po wysłuchaniu opinii rady kapłańskiej. Wobec wątpliwości, czy zapis ten odnosi się tylko do parafii terytorialnych, czy też personalnych, Kongregacja Konsystorialna kilka miesięcy później, również w 1966 r. wyjaśniła, że biskup może własną władzą erygować także parafię personalną, a przez domniemanie można było przypuszczać, że władza ta odnosiła się również do modyfikowania i znoszenia, choć nie było to już wyrażone wprost⁴¹.

Kolejnym dokumentem odnoszącym się do interesującego nas zagadnienia było wydane w 1969 r. motu proprio papieża Pawła VI *Pastoralis migratorum cura*, w którym zostało zarządzane przebadanie i przystosowanie norm zawartych w konstytucji apostolskiej *Exsul Familia* do współczesności. W tym wypadku – głównie do nauczania Soboru Watykańskiego II oraz przemian w zakresie zjawiska migracji. Owocem tej decyzji była Instrukcja Kongregacji ds. Biskupów *De pastoralis migratorum cura* opublikowana w tym samym roku⁴². Zgodnie ze wskazaniem papieża Pawła VI, instrukcja ta jest ściśle powiązana z Soborem i zawiera zasadnicze postanowienia dotyczące form duszpasterstwa migrantów. Na pierwszym miejscu wymienia parafię personalną, a ustanowione przepisy mają doniosłe znaczenie⁴³. Instrukcja wymieniła kryteria niezbędne do jej erygowania, takie jak: większa grupa migrantów posługująca się tym samym językiem, przebywanie ich na określonym terytorium na sposób stały lub podlegających ciągłej rotacji⁴⁴. Uchylona została również dotychczasowa norma prawna zawarta w kan. 216 § 4 KPK z 1917 r., ponieważ zezwolono na tworzenie takich parafii personalnych narodowych lub językowych bez indultu Stolicy Apostolskiej⁴⁵.

Nowy Kodeks Prawa Kanonicznego, opublikowany w 1983 r., zawiera rozwiązania prawne oparte na nauczaniu ostatniego Soboru. W kan. 518 podaje kryterium terytorialności parafii jako podstawowe, ale równocześnie wskazuje na możliwość istnienia innych kryteriów przynależności, takich jak obrządek, język, narodowość czy inna określona racja, dla których należy

⁴¹ Por. J. DOHNALIK, *Parafia personalna w Kościele łacińskim*, s. 102-103.

⁴² Por. J. BAKALARZ, *Podstawowe dokumenty Kościoła w sprawie opieki duszpasterskiej nad migrantami*, „Studia Polonijne” 4(1981), s. 8-9.

⁴³ Por. J. BAKALARZ, *Parafia personalna dla migrantów*, s. 54-55.

⁴⁴ Por. KONGREGACJA DS. BISKUPÓW, *Instrukcja „De pastoralis migratorum cura”*, Rzym 1969, 33 § 1.

⁴⁵ Por. J. DOHNALIK, *Parafia personalna w Kościele łacińskim*, s. 103.

powoływać parafie personalne. Kanon ten pozwala biskupowi miejsca na dużą elastyczność w kształtowaniu struktur duszpasterskich⁴⁶. Co więcej, prawodawca w tym przypadku nie tylko nadaje biskupowi prawo do erygowania parafii personalnej, ale i nakłada obowiązek w tym zakresie, jeżeli wymaga tego dobro powierzonych jemu wiernych⁴⁷. W interesującym nas odniesieniu możemy zauważyć, że prawodawca sprzyja powstawaniu tego rodzaju parafii, a ich proboszczowie cieszą się takimi samymi prawami, jak proboszczowie parafii terytorialnych⁴⁸. Kodeks Prawa Kanonicznego z roku 1983, mając na uwadze dobro duchowe wiernych, dowartościował zasadę personalną organizacji struktur parafialnych, odchodząc od bardzo rygorystycznej zasady terytorialności⁴⁹.

W tym miejscu należy jeszcze wspomnieć o Instrukcji Papieskiej Rady ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących *Erga migrantes caritas Christi*, która została wydana 3 maja 2004 r. Omawiając możliwe rozwiązania strukturalne dla duszpasterstwa migrantów, wymienia ona parafię personalną jako formę najbardziej rozwiniętą⁵⁰. Parafia taka może mieć charakter etniczno-językowy lub obrządkowy. Należy dodać, że jest ona wskazana jako struktura przeznaczona nie tylko dla imigrantów przebywających na danym terytorium na stałe czy też mających się osiedlić na stałe, ale również dla imigrantów, którzy przebywać będą w danym miejscu czasowo albo mają problemy z włączeniem się do lokalnej parafii terytorialnej⁵¹. Racją uzasadniającą jej powołanie jest zbiorowość imigrantów, która również w przyszłości będzie się wymieniała i stanowi znaczącą pod względem liczebnym grupę⁵². Kryteria te są praktycznie tożsame z tymi zawartymi w wydanej wcześniej instrukcji *De pastoralis migratorum cura*.

Analiza dotycząca instytucji parafii personalnej w duszpasterstwie migrantów w świetle dokumentów Kościoła potwierdza jej ciągłą aktualność. Ewolucja prawodawstwa oraz ewolucja procesów migracyjnych spowodowały pojawienie się nowych struktur duszpasterskich, które można powoły-

⁴⁶ Por. T.C. BRUCE, *Parish and Place*, New York: Oxford University Press 2017, s. 22-23.

⁴⁷ Por. J. DOHNALIK, *Parafia personalna w Kościele łacińskim*, s. 129.

⁴⁸ Por. H. STAWNIAK, *Problematyka migracji ludności w świetle zasad i niektórych działań Stolicy Apostolskiej*, „Seminare” 26(2009), s. 150.

⁴⁹ Por. W. NECEL, *Prawo migranta do specjalnego duszpasterstwa*, s. 163.

⁵⁰ Por. L. ADAMOWICZ, *Duszpasterstwo emigrantów w prawie kanonicznym*, „Roczniki Nauk Prawnych” 17(2007), nr 1, s. 134.

⁵¹ Por. W. NECEL, *Prawno-duszpasterskie dyspozycje instrukcji „Erga migrantes caritas Christi”*, „Prawo Kanoniczne” 52(2009), nr 3-4, s. 60.

⁵² Por. PAPIESKA RADA DS. DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, *Instrukcja „Erga migrantes caritas Christi”*, Rzym 2004, 93.

wać w celu opieki duszpasterskiej nad migrantami. Bezsprzeczny jest jednak fakt, że to właśnie parafia personalna zajmuje tutaj niezmiennie pierwsze miejsce, jako podstawowa forma organizacyjna w duszpasterstwie migrantów.

PARAFIA PERSONALNA W DUSZPASTERSTWIE POLONIJNYM W KANADZIE DZISIAJ

Struktury duszpasterstwa polonijnego w Kanadzie w dużym stopniu opierają się nadal na parafiach personalnych. Zachodzące na przestrzeni lat zmiany w zakresie emigracji z Polski i charakterystyki osiedlania się na terenie Kanady, nie wpłynęły znacząco na zmianę w statusie placówek duszpasterskich. Tak jak zauważyliśmy wcześniej, w miejscach, gdzie zniknęła potrzeba opieki duszpasterskiej nad Polakami w języku ojczystym, istniejące do tej pory parafie personalne zostały przekształcone w terytorialne z językiem angielskim. Ale nawet erygowane stosunkowo niedawno, pod koniec XX wieku nowe placówki duszpasterskie mają status parafii personalnych. Jest to tym bardziej interesujące, ponieważ w sąsiednich Stanach Zjednoczonych, gdzie istnieje najliczniejsza Polonia ze wszystkich krajów na świecie, struktury duszpasterskie przeszły znaczącą transformację i współcześnie parafia personalna jest bardzo rzadko stosowanym rozwiązaniem w obrębie duszpasterstwa polskojęzycznego. W połowie XX wieku, w 1948 r. ich liczba wynosiła 466⁵³. Obecnie jest ich już bardzo niewiele, a główny ciężar duszpasterstwa polskojęzycznego został przesunięty z parafii personalnych do parafii terytorialnych o charakterze wieloetnicznym lub do misji duszpasterskich⁵⁴. W Kanadzie, powołując się ponownie na dane, które podaje W. Necel, w 2013 r. na terenie kraju istniało ok. 50 prawnie erygowanych polskojęzycznych ośrodków duszpasterskich, z czego 33 z nich to nadal parafie personalne⁵⁵. Wyraźnie odróżnia to sytuację w Kanadzie względem tej w sąsiednich Stanach Zjednoczonych. Prowincja Wniebowzięcia NMP Misjonarzy Oblatów w Kanadzie, która prowadzi większość tego rodzaju placówek na mocy umów zawieranych z diecezjami kanadyjskimi, podtrzymuje tego rodzaju rozwiązanie strukturalne. Ma to m.in. miejsce na terenie archi-

⁵³ Por. T.C. BRUCE, *Parish and Place*, s. 21.

⁵⁴ Por. M. MRACZEK, *Wczoraj i dziś duszpasterstwa polonijnego w Stanach Zjednoczonych Ameryki*, „Studia Polonijne” 45(2024), s. 194-195.

⁵⁵ Por. W. NECEL, *Struktury polskojęzycznego duszpasterstwa w Kanadzie*, s. 306.

diecezji Toronto, gdzie mieszka największa liczba rodaków⁵⁶. Powszechność podtrzymywania tego rodzaju rozwiązania potwierdza również o. Jacek Nosowicz, prowincjał Prowincji Wniebowzięcia NMP Misjonarzy Oblatów w Kanadzie, że nadal większość placówek zachowuje charakter parafii personalnych⁵⁷. Przynależność do tego rodzaju placówki o etnicznym charakterze stanowi świadomy wybór i wymaga zapisania się do niej przez wiernego. Fakt zapisu związany jest również z podjęciem gotowości do partycypowania w kosztach utrzymywania i funkcjonowania wspólnoty, czego wyrazem są składane ofiary w tzw. kopertkach, tak samo jak w lokalnych parafiach terytorialnych. Pomimo szczególnego charakteru parafii personalnych obowiązuje je takie samo prawodawstwo diecezjalne, jak parafie terytorialne. Są one pełnoprawną częścią lokalnego Kościoła i angażują się w wydarzenia duszpasterskie, inicjatywy czy proponowane programy, jak pozostałe parafie na terenie danej diecezji.

Warto zauważyć, że współczesne polskie parafie personalne w Kanadzie nie są placówkami tylko polskojęzycznymi. W większości z nich istnieje potrzeba sprawowania mszy św. również w języku angielskim, w której uczestniczą m.in. małżeństwa mieszane pod względem etnicznym czy osoby, które czują się Polakami, ale słabo znają już język polski. Chętnie też uczestniczą w tradycyjnie polskich nabożeństwach i obrzędach, ale również w języku angielskim. Nie można lekceważyć tej grupy wiernych ani ich zaniedbać, ponieważ odczuwają oni przynależność do Polaków, chociaż z różnych względów ich znajomość języka ojczystego jest już bardzo ograniczona.

Podobnie sytuacja wygląda w przypadku przygotowania do sakramentów i ich sprawowania – coraz częściej istnieje potrzeba, aby odbywało się to w języku angielskim, co jest związane nie tylko ze słabszą znajomością języka polskiego, ale z faktem uczestniczenia w nich rodziny, znajomych czy przyjaciół, którzy są innej narodowości niż polska. Pogrzeby nierzadko sprawowane są w dwóch językach, z tych samych względów. Możemy na pewno zauważyć, że zachowanie charakteru parafii personalnej dla określonej grupy etnicznej nie jest już kategorycznie związane ze stosowaniem tylko języka polskiego w posłudze duszpasterskiej i sprawowaniu sakramentów. To nowość

⁵⁶ Por. W. KOWAL, *Personal Parish as an element of the organizational structure of the pastoral care of Polish immigrants by the Missionary Oblates of Mary Immaculate in the Archdiocese of Toronto*, "Annales Missiologici Posnanienses" 21(2016), s. 160.

⁵⁷ Część informacji zawartych w niniejszym artykule pochodzi z wywiadów przeprowadzonych przez autora artykułu z prowincjałem o. Jackiem Nosowiczem OMI, z byłym prowincjałem o. Januszem Błażejakiem OMI oraz proboszczem w Brampton, o. Wojciechem Kurzydło OMI, podczas pobytu w Kanadzie w dniach 16-22 stycznia 2024 r.

i świadectwo dynamiki życia danej wspólnoty, kiedy w przypadku parafii etnicznej pojawia się potrzeba sprawowania liturgii w języku kraju imigracji. Dostrzec można również zjawisko, kiedy parafianie i ich dzieci znają bardzo dobrze język angielski, ale swoje życie duchowe i religijne pragną prowadzić w języku polskim. Może to wynikać z faktu, że język ojczysty jest językiem serca, oraz z pragnienia podtrzymywania w ten sposób tożsamości kulturowej.

Nadchodząca przyszłość związana z trwającym już od pewnego czasu brakiem nowej emigracji, może spowodować konieczność wprowadzenia zmian strukturalnych w zakresie polskich parafii personalnych w Kanadzie. Na chwilę obecną możemy jednak zauważyć, że tak ukształtowane struktury spełniają swoją rolę, a szczególnie wprowadzanie języka angielskiego do duszpasterstwa i liturgii może wyraźnie pomóc w dalszym ich utrzymaniu. Fakt, że każde kolejne pokolenie słabiej posługuje się językiem polskim, nie oznacza równoczesnego zatracenia poczucia przynależności etnicznej i tożsamości kulturowej, a tym samym pragnienia przynależności do parafii etnicznej.

ZAKOŃCZENIE

Otwartość i duża tolerancja religijna, a także życzliwa polityka lokalnego Kościoła wobec imigrantów przyczyniła się już od samego początku polskiej emigracji do ukształtowania struktur duszpasterstwa polskojęzycznego. Na przestrzeni lat zmieniał się sposób osiedlania Polaków z terenów wiejskich na obszary wielkomiejskie, a następnie głównie na przedmieścia wielkich miast. Pomimo wielu zmian w tym zakresie należy zauważyć, że najpopularniejszym i najczęściej występującym rodzajem placówki duszpasterskiej dla wiernych języka polskiego w Kanadzie pozostała parafia personalna. Warte jest to dostrzeżenia szczególnie w kontekście sąsiednich Stanów Zjednoczonych, gdzie tego rodzaju rozwiązanie strukturalne występuje już bardzo rzadko.

Przykład Kanady jest konkretnym dowodem na to, że parafia personalna w duszpasterstwie migrantów nie straciła swojej aktualności, o czym przypominają nie tylko dawne, ale również najnowsze dokumenty Kościoła podejmujące to zagadnienie, jak Instrukcja Papieskiej Rady ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących *Erga migrantes caritas Christi*. Nadal może być ona podstawową strukturą organizacyjną w zakresie duszpasterstwa migrantów i owocnie spełniać swoją funkcję, ponieważ jest strukturą elastyczną, zdolną do adaptacji w zmieniających się warunkach. Przykładem tego jest

wprowadzanie języka angielskiego w polskich parafiach personalnych w Kanadzie, aby w ich życiu mogli uczestniczyć również ci wierni, którzy są Polakami i pielęgnują swoją tożsamość etniczną, ale mają już trudności ze znajomością języka polskiego.

Doświadczenie Kanady pokazuje również, że etniczna parafia personalna nie stanowi przeszkody w integracji z lokalnym kościołem. Na gruncie teologicznym wiemy bowiem, że imigranci są częścią lokalnego kościoła przez sam fakt przebywania na jego terenie, a nie przez fakt posługiwania się tym samym językiem⁵⁸. Polskie parafie personalne w Kanadzie są częścią diecezji, na terenie których leżą, podlegają tym samym prawom i obowiązkom jak parafie terytorialne.

BIBLIOGRAFIA

- ADAMOWICZ L., *Duszpasterstwo emigrantów w prawie kanonicznym*, „Roczniki Nauk Prawnych” 17(2007), nr 1, s. 121-139.
- BAKALARZ J., *Parafia personalna dla migrantów w prawodawstwie powszechnym Kościoła Zachodniego*, Lublin: RW KUL 1977.
- BAKALARZ J., *Podstawowe dokumenty Kościoła w sprawie opieki duszpasterskiej nad migrantami*, „Studia Polonijne” 4(1981), s. 5-14.
- BLANK J.C., *Creating Kashubia. History, memory and identity in Canada's first Polish community*, Montreal: Mc Gill-Queen's University Press 2016.
- BŁAŻEJAK J., *Współczesne zaangażowanie duszpasterskie Prowincji Wniebowzięcia NMP w Kanadzie*, [w:] *Polscy oblaci w służbie Polonii kanadyjskiej*, red. W. Kluj, J. Różański (Studia i Materiały Misjologiczne, nr 13), Pelplin: Bernardinum 2007, s. 74-83.
- BRUCE T.C., *Parish and Place*, New York: Oxford University Press 2017.
- DOHNALIK J., *Parafia personalna w Kościele łacińskim. Studium historyczno-prawne*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe UKSW 2022.
- KŁOSKOWSKI R., *Kashubian culture in Canada*, Masłowiczki: [S. Frymark] 2020.
- KONGREGACJA DS. BISKUPÓW, *Instrukcja „De pastoralis migratorum cura”*, Rzym 1969.
- KOWAL W., *Personal Parish as an element of the organizational structure of the pastoral care of Polish immigrants by the Missionary Oblates of Mary Immaculate in the Archdiocese of Toronto*, „Annales Missiologici Posnanienses” 21(2016), s. 151-167.
- MAJEWSKI R., *Polacy w życiu kulturowym Kanady*, „Cywilizacja i Polityka” 2012, nr 4, s. 346-359.
- MATEJKO J., *Kanadyjska polityka migracyjna w stosunku do Polaków w latach 1896-1939*, „Studia Polonijne” 3(1979), s. 23-60.
- MRACZEK M., *Wczoraj i dziś duszpasterstwa polonijnego w Stanach Zjednoczonych Ameryki*, „Studia Polonijne” 45(2024), s. 185-200.

⁵⁸ Por. W. KOWAL, *Personal Parish as an element of the organizational structure of the pastoral care of Polish immigrants*, s. 163.

- NECEL W., *Prawno-duszpasterskie dyspozycje instrukcji „Erga migrantes caritas Christi”*, „Prawo Kanoniczne” 52(2009), nr 3-4, s. 51-68.
- NECEL W., *Prawo migranta do specjalnego duszpasterstwa*, Warszawa: Wydawnictwo UKSW 2012.
- NECEL W., *Struktury polskojęzycznego duszpasterstwa w Kanadzie wobec procesów integracji*, [w:] *Polonia kanadyjska – przeszłość i teraźniejszość*, red. W. Gliński, Warszawa: Wydawnictwo UKSW 2016, s. 291-310.
- PAPIESKA RADA DS. DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, *Instrukcja „Erga migrantes caritas Christi”*, Rzym 2004.
- PLEWKO J., *Rozwój terytorialny duszpasterstwa polskiego w Kanadzie Wschodniej (1861-1985)*, „Duszpasterz Polski Zagranicą” 39(1988), nr 2(167), s. 263-286.
- PLEWKO J., *Warunki społeczne powstania i rozwoju polskiej opieki religijnej w Kanadzie Zachodniej (1896-1914)*, „Studia Polonijne” 13(1990), s. 167-185.
- Pół wieku obecności chrystusowców w Ameryce Północnej*, red. S. Hajkowski, M. Kamiński, T. Sielicki, Sterling Heights: Sterling Publishing 2003.
- RECZYŃSKA A., DREWNIAK D., PETELSKA M., *Polacy w kanadyjskiej mozaice. 150 lat historii*. [Katalog]. Gdynia: Muzeum Emigracji w Gdyni 2017.
- RECZYŃSKA A., *Emigracja z Polski do Kanady w okresie międzywojennym*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1986.
- RECZYŃSKA A., *Polonia kanadyjska: dzieje i problemy współczesne*, [w:] *Polscy oblaci w służbie Polonii kanadyjskiej*, red. W. Kluj, J. Różański, Pelplin: Bernardinum 2007, s. 13-34.
- RECZYŃSKA A., *Polska diaspora w Kanadzie*, [w:] *Polska diaspora*, red. A. Walaszek, Kraków: Wydawnictwo Literackie 2001, s. 30-50.
- RÓŻAŃSKI J., *Polscy oblaci w Kanadzie – duszpasterze polonijni i misjonarze (1896-2016)*, Pelplin: Bernardinum 2019.
- Statistics Canada 2024 (table), *Special Interest Profile*. 2021 Census of Population. Statistics Canada Catalogue no. 98-26-00092021001. Ottawa. Released March 20, 2024. <https://www12.statcan.gc.ca/census-recensement/2021/dp-pd/sip/index.cfm?Lang=E> [dostęp: 10.11.2024].
- STAWNIAK H., *Problematyka migracji ludności w świetle zasad i niektórych działań Stolicy Apostolskiej*, „Seminare” 26(2009), s. 143-157.
- ŚLIZ A., *Gdy zobaczyłem Kanadę... Nadzieje. Oczekiwania. Rozczarowania*, „Archiwum Emigracji”. Studia – szkice – dokumenty 2009, z. 2(11), s. 44-54.
- ZIÓŁKOWSKA-WEISS K., *Satisfaction with Selected Indicators of the Quality of Urban Space by Polonia in the Greater Toronto Area*, „Land” 10(2021), s. 778. <https://doi.org/10.3390/land10080778> [dostęp: 10.11.2024].

PARAFIA PERSONALNA JAKO NADAL AKTUALNA STRUKTURA DUSZPASTERSTWA POLONIJNEGO W KANADZIE

Streszczenie

Na przestrzeni czasu doszło do ukształtowania się struktur duszpasterstwa polskojęzycznego w Kanadzie i funkcjonuje ono do dziś. Tym, co jest dla niego bardzo charakterystyczne, to fakt, że jedną z podstawowych placówek w tych strukturach są do dnia dzisiejszego parafie personalne,

w przeciwieństwie np. do sąsiednich Stanów Zjednoczonych Ameryki, gdzie to duszpasterstwo opiera się już na zupełnie innych rozwiązaniach strukturalnych. W artykule, odwołując się do przykładu Kanady oraz duszpasterstwa polskojęzycznego potwierdzimy, że parafia personalna jest nadal aktualną propozycją dla struktur duszpasterstwa migrantów i może zapewnić właściwą opiekę duszpasterską tej grupie wierzących. W artykule omówiony zostanie proces kształtowania się polskiej społeczności w Kanadzie, struktur duszpasterstwa polonijnego, parafii personalnej w dokumentach Kościoła oraz współczesne funkcjonowanie tego rodzaju placówek duszpasterskich w Kanadzie.

Słowa kluczowe: parafia personalna; duszpasterstwo polskojęzyczne; Kanada

PERSONAL PARISH AS A STILL RELEVANT STRUCTURE OF POLISH PASTORAL CARE IN CANADA

Over time, the structures of Polish-language pastoral care in Canada have been shaped and it functions to this day. What is very characteristic of it is the fact that one of the basic institutions in these structures is personal parishes to this day, in contrast to, for example, the neighbouring United States of America, where this pastoral care is based on completely different structural solutions. In this article, referring to the example of Canada and Polish-language pastoral care, we want to confirm that a personal parish is still a valid proposal for the structures of migrant pastoral care and can provide proper pastoral care for this group of believers. The article will discuss the process of shaping the Polish community in Canada, the structures of Polish pastoral care, personal parishes in Church documents and the contemporary functioning of this type of pastoral care in Canada.

Keywords: personal parish; Polish-language pastoral care; Canada